

I. Hvetadze

EDUCATING ACTIVITIES OF ARCHPRIEST SERAPHIM SERAPHIMOV

The article is devoted to teaching and research activities of a famous enlightener and clerical enthusiast of the middle of XIX century the Archpriest Seraphim Seraphimov. Special attention is paid to the analysis of his works and evaluation of his contribution into the study of history and culture of Greeks in Mariupol.

Key words: S. Seraphimov, educating activities, Greeks of Mariupol.

© I. Гветадзе

Надійшла до редакції 27.07.2011

УДК 262(477.8):351.84

УЧАСТЬ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА В ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЛИЦЬКОЇ ПРЕСИ 20 - 30-х рр. ХХ ст.)

ІГОР ГНІП,

здобувач Інституту історії України НАН України, м. Івано-Франківськ

У статті на основі аналізу матеріалів галицької преси 20-30 рр. ХХ ст. з'ясовується місце та роль греко-католицького духовенства в процесі організації соціального захисту українського населення Східної Галичини.

Ключові слова: греко-католицьке духовенство, Східна Галичина, міжвоєнний період, соціальний захист, періодична преса.

Постановка проблеми і стан її вивчення. Перша світова війна призвела до матеріального зубожіння українського населення Східної Галичини. Війна, голод, повені, землетруси, світова економічна криза 1929-1933 рр., безробіття щорічно поповнювали загоны людей за межею бідності й виживання. Польська держава була неспроможна подолати ці негативні явища та гарантувати повноцінний соціальний захист своїм громадянам, у тому числі українцям. Соціальні проблеми населення Східної Галичини в міжвоєнний період займали центральне місце на шпальтах періодичної преси 20-30-х рр. ХХ ст. Масштаби їх обговорення часто виходили за межі галицьких земель, оскільки подібна ситуація була характерною для всієї тогочасної Європи.

Вивчаючи ситуацію, що склалася у сфері соціального захисту населення Східної Галичини в міжвоєнний період, значна кількість українських та польських дослідників, зокрема В. Комар [1], В. Марчук [2], С. Гнот [3], Е. Коко [4] та інші, відзначають провідну роль греко-католицької церкви в процесі вирішення нагальних соціальних проблем українців регіону.

Мета цієї статті - на основі аналізу галицької періодичної преси 20-30-х рр. ХХ ст. уточнити масштаби соціальних проблем українців Східної Галичини, виділити основні напрями роботи греко-католицько-

го духовенства в соціальній сфері, а також з'ясувати особливості її сприйняття в тогочасному суспільстві II Речі Посполитої.

Виклад основного матеріалу. Після Першої світової війни у Львові розпочала свою діяльність низка опікунських та добродійних інституцій: Український громадянський комітет, Український фонд воєнних вдів і сиріт, світські добродійні об'єднання мирян тощо. Основною метою організацій був збір статистичних даних про наслідки повоєнного стану, полегшення долі українських полонених й інтернованих шляхом надання моральної, матеріальної, санітарної допомоги, культурно-національне відродження молоді. Добродійні організації тісно співпрацювали із греко-католицькими чернечими громадами св. Василя Великого, св. Теодора Студита, Найсвятішого Ізбавителя св. Йосифа, сестрами Службеницями Непорочної Діви Марії, сестрами Милосердя, сестрами Пресвятої Родини, сестрами Мироносицями. Основним напрямком співпраці став соціальний захист українських сиріт.

Керівництво греко-католицької церкви докладало чимало зусиль для організації дитячих захоронків і захистів. Окремі чернечі чини мали мережу розгалужених дитячих притулків та сиротинців, зокрема сестер Службениць та отців Студитів. Міжвоєнна преса переповнена матеріалами про досягнення

№ 5 (112) липень-серпень 2011 р.

греко-католицького чернецтва в цій сфері. Так, репортаж Б. Кадимира з монастиря сестер Студиток у Яхторові, опублікований на сторінках "Мети", яскраво змальовує повсякденну працю сестер, які "займаються вихованням дітей, провадять захисти, захоронки, передшкілля, піклуються немовлятами... Тут кожна дитина мусить покінчити 7 клас науки, здібніших висилають до Львова до українських шкіл, в яких вчать практичного ремесла" [5]. Монастирська освіта була спрямована насамперед на практичні навички, однак не забувалось і про "виховання душі": "дають вистави, академії (релігійні й національні), мають свою бібліотеку, читають свою пресу" [Там само].

Унаслідок плідної роботи сестер Василянок їхні вихованці докладали чимало зусиль до добродійної справи. Лише в 1937 р. учениці Львівської гімназії власноручно виготовили 90 трикотажних і 159 краєвських виробів, 116 прикрас на ялинки і забавки для дітей з бідних родин та сиріт. Кошти, необхідні для реалізації таких ідей, збиралися під час проведення концертів, вистав, через збір склотари тощо. Для здійснення добродійної діяльності в деяких навчальних закладах створювалися спеціальні товариства на кшталт "Шкільної самопомічі" у Львівській гімназії чи "Комітету допомоги бідним учням" в учительській семінарії. Останній був створений за ініціативою митрополита греко-католицької церкви А. Шептицького [6].

Утримання однієї захоронки обходилося приблизно в 350 злотих на місяць. У цих установах діти отримували харчі, а найбідніші - одяг. Прибутки складалися із членських внесків, дотацій митрополії, українських установ, магістрату, добродійних пожертв [7]. У важкий повоєнний час не існувало жодних підстав розраховувати на допомогу держави в справі утримування сиротинців. У таких умовах греко-католицька церква була змушена шукати кошти поза межами країни.

Перша серйозна допомога з-за кордону на соціальні й культурні цілі надійшла після тривалої подорожі митрополита А. Шептицького країнами Західної Європи, Північної та Південної Америки в 1921 р. Особиста участь глави церкви в нарадах Міжнародного Червоного Хреста сприяла виділенню матеріальної допомоги українським сиротам. Митрополит інформував Т. Войнарівського про своє перебування в Лондоні й Парижі та збір коштів на монастирі й сиротинці. Під час візиту в Голландію та Бельгію він "відбув понад сорок конференцій з представниками різних гуманітарних товариств, збираючи пожертви для дітей-сиріт" [8, с. 16]. У травні 1921 р. А. Шептицький передав у Галичину 3150 бельгійських і 20 тис. французьких франків [8, с. 18].

Під час візиту митрополита А. Шептицького до Ватикану 1921 р. Папа Бенедикт XV виділив на порятунок українського населення Галичини 100 тис. лір, із них 20 тис. - для Львівської архієпархії. Глава Ватикану рекомендував весті польському уряду щодо українців сприятливу в соціальному й економічному плані політику, закликав до порозуміння між обома народами [9].

Однак не лише сироти перебували в полі зору греко-католицької церкви. Як засвідчує матеріали тогочасної періодичної преси, церковне керівництво активно брало участь в організації українського шкільництва, підтримувало роботу української організації "Рідна школа". "Історія нашого народу свідчить, що в найбільш критичних його хвилях все приходи-

ла йому в певну поміч наша церква і її духовенство. Сьогодні критичний стан "Рідної Школи" - це важка національна потреба, це критична хвиля народу, яка може повести за собою страшну трагедію", - підкреслювалося на шпальтах "Ниви" [10]. Автор статті закликав духовенство не лише надалі пропагувати ідею "рідного шкільництва", а й переконувати, що її існування, таке важливе для українського народу, "мусить удержуватися його жертвністю" [10]. Аргументи автора чітко відображали позицію керівництва греко-католицької церкви, яке за будь-якої нагоди намагалось достукатися до кожного серця українця в справі матеріального забезпечення українського шкільництва. "Жертви на "Рідну Школу" є необхідною національною конечністю, від якої не сміє відмовлятися ні одна українська одиниця... нехай ідея "Рідної Школи" з'єднає всіх українців в одну велику солідарну громаду, яка мусить dokonати і доконає великого діла", - наголошується в спільному зверненні митрополита А. Шептицького, представників вищої школи та громадських організацій [11].

Майже кожне релігійне свято, а особливо Різдво та Великдень, відбувалися під гаслами "Рідної школи" та "християнського виховання" [12]. Під час святкових проповідей та повчань духовенство закликало до посилення пожертв на освіту, гроші збиралися також шляхом колядування: "Світлий празник Різдва Христового нехай буде і надалі днем "Рідної Школи"... цей зв'язок мусить стати народною маніфестацією. І тому суспільність мусить однодушно подбати, щоби у всіх громадах і навіть найдальших закутках нашого краю колядували всі на "Рідну Школу" [11]. Духовенство пропагувало збірку пожертв на "Рідну Школу" під час родинних свят, христин, весілля, іменин тощо. Приклади таких "жестів християнської волі" обговорювалися на сторінках повітової преси, ставились у приклад, благословлялись [13]. У зв'язку з гострою кризою бюджету товариство вдалося до кардинального заходу - внутрішньої безвідсоткової позички, яка мала становити 250 тис. злотих [14]. Незважаючи на те, що більшість населення проігнорувала цю ідею, упродовж лише 1932-1934 рр. надійшло 141 тис. злотих, із яких 10 тис. вніс митрополит А. Шептицький [15, арк. 31].

У цій ситуації потрібний щомісячний фінансовий фонд духовенство намагалось організувати своїми силами. На питання, "що мають вчинити наші священники зі свого боку для Рідної Школи?", автор статті "Рідна Школа і духовенство" повчає: "У кожному деканаті заявити преміяльно своєму отцю деканови, що годиться на стягання зі своєї місячної платні по кілька злотих чи якого там дрібного проценту на "Рідну Школу", а отці декани донесуть про те своєму Ординаріатови з просьбою, щоб цей потручував згори дотичну суму і відіслав до каси Товариства. Таким чином запевнити можна товариству трівку місячну підмогу... Так роблять німецькі, чеські й польські священники, чому не мали б робити так і наші?" [16]. Однак питання скоріше було риторичним, оскільки справа проголошувалась добровільною та залежала як від переконань самого священника, так і від зовнішнього на нього тиску. Представники "Рідної Школи" були стурбовані періодичними заборонами польської влади "всенародних" збірок як таких, що "загрожують публічній безпеці" [17], із чим на окремій з них стали вимагати спеціальні дозволи, а за активними агітаторами встановлювався контроль.

Греко-католицька церква намагалась не втрачати зв'язку з тією частиною молоді, яка після закін-

чення школи вступала до вищих навчальних закладів. 1 жовтня 1937 р. з ініціативи митрополита у Львові було відкрито Християнський інтернат для учнів та студентів. У ньому проживало 40-60 хлопців віком 14-22 роки, які здобували професійну освіту за напрямками швацтво, краєцтво, радіотехніка, перукарство, монтажні роботи. Християнські та національні принципи були пріоритетними засадами діяльності цієї установи [18]. Керівництво церкви намагалось розширити можливості української молоді здобути вищу освіту, особливо це стосувалося найбільш вразливих та сиріт. Було відкрито декілька закладів для позбавлених батьківського піклування, де діти перебували на повному утриманні чернечих чинів, окремих відомих релігійних та публічних українських діячів того часу. Так, при Святоіванській лаврі отців Студитів у Львові ігумен К. Шептицький заснував Виховно-науковий сирітський інститут. Заклад очолював о. С. Савицький [19]. Дітям із незаможних сімей надавалися стипендії коштом церкви, самого митрополита чи єпископів, католицьких організацій. Не забували і про "своїх". Товариство ім. св. Андрея заснувало стипендіальний фонд для "помочі священним дітям на студії й науки" [20]. А Шептицький активно підтримував діяльність фонду, адже на дітей української інтелігенції, зокрема духовенства, покладалися великі надії в справі розвитку свого народу та державності.

Крім дітей і молоді, існували інші групи українського населення, які також потребували допомоги. У грудні 1931 р. єрархи греко-католицької церкви перемишльський єпископ Й. Коциловський і станіславський Г. Хомишин на чолі з митрополитом звернулися до вірних із пастирським листом "Поможіть безробітним й убогим", у якому закликали народ надати матеріальну, моральну та релігійну допомогу тим, кому взимку 1931 р. загрожувала "смерть від голоду і холоду" [21]. У посланні висловлювалась готовність церкви підтримати робітників у їх "обороні своїх прав" та справедливій боротьбі проти "наслідків капіталізму, якими є нужда й безробіття" [Там само].

У 1930-х рр. починають функціонувати Українські комітети допомоги безробітним і вбогим (УКД) під патронатом митрополита А. Шептицького, станіславського єпископа Г. Хомишина і перемишльського Й. Коциловського. До Центрального бюро комітету входили В. Децикевич - делегат митрополичого ординаріату у Львові, В. Лициняк - делегат єпископського ординаріату в Станіславі, Й. Лучинський - делегат єпископського ординаріату в Перемишлі. Архієпархіальному комітету допомоги підлягали повітові та парохіяльні відділи. Компетенція Центрального бюро охоплювала широке коло питань, пов'язаних із виборюванням соціальних гарантій, - розробку плану й правил спільних громадських акцій, надання матеріальної й моральної допомоги, проведення пропаганди усним і друкованим словом; реєстрування страйкових комітетів в офіційної влади; полагодження питань, пов'язаних із необхідністю втручання влади, підтримка контактів із воєводськими комітетами допомоги безробітним у Львові, Тернополі, Станіславі; керівництво надлишками зібраних пожертв й узгодження їх розподілу з воєводською владою; надання інструкцій єпархіальним комітетам і отримання від них інформації про становище [22].

На території Східної Галичини діяло товариство "Національна лікарня" ім. А. Шептицького, яке керувало будівництвом шпиталів на території регіону.

Назва була обрана не випадково й відображає вдячність української громадськості митрополитові греко-католицької церкви за підтримку в її організації. Кошти на реалізацію проектів становили благодійні внески, зібрані за посередництва А. Шептицького, греко-католицького духовенства та українців-емігрантів із США. Функції медсестер у шпиталях переважно виконували сестри-монахині. Редакція "Національних справ" була вражена рівнем підтримки ідеї греко-католицького митрополита [23, с. 292].

Висновок

Отже, у міжвоєнний період Польська держава не змогла забезпечити повноцінний соціальний захист українського населення Східної Галичини. Аналіз галицької преси 20-30-х рр. ХХ ст. засвідчує активну участь греко-католицької церкви в цьому процесі. Матеріальна допомога бездомним та безробітним, організація та забезпечення функціонування громадських кухонь і медичних закладів, сирітських притулків, захоронків та інтернатів були пріоритетними напрямками діяльності українського духовенства. Греко-католицькі священники, чернечі об'єднання, релігійні організації спільно зі світською інтелігенцією в Галичині та за кордоном стали провідниками в справі створення та забезпечення належних умов життя для сиріт, бездомних і малозабезпечених.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Комар В. Політика Польщі щодо українців Галичини (1919-1939 рр.): основні напрямки та етапи / В. Комар // Галичина: науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. - 2001. - № 5-6. - С. 290-295.
2. Марчук В. Українська греко-католицька церква. Історичний нарис / Володимир Марчук. - Івано-Франківськ: Плай, 2001. - 146 с.
3. Гнот С. І. Добродійна діяльність греко-католицької церкви у 1921-1939 рр. (за матеріалами Галицької митрополії): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 / С. І. Гнот; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. - Львів, 2003. - 19 с.
4. Koko E. Metropolita Andrzej Szeptycki a panstwo polskie w latach 1918 - 1919 / E. Koko // Metropolita Andrzej Szeptycki / [pod red. T. Stegnera]. - Wydawnictwo "STEPAN design", 1995. - S. 64-71.
5. Казимира Б., оо. Студити при праці. Репортаж з Унева і Яхторова / Б. Казимира // Мета. - 1936. - 30 серпня.
6. Діти дітям // Мета. - 1937. - 26 грудня.
7. З життя наших установ // Діло. - 1933. - 24 травня.
8. Марунчак М. Митрополит Андрей Шептицький на Заході 1920-1923 / М. Марунчак. - Вінніпег-Едмонтон: Крайова Рада Українських Організацій за Патріархат Української Католицької Церкви, 1981. - 47 с.
9. International Herald Tribune. - 1921. - 1 August.
10. Рідна школа і духовенство // Нива. - 1928. - Жовтень. - С. 342.
11. Український народ! // Діло. - 1924. - 2 січня.
12. Христос Воскрес! // Мета. - 1936. - 12 квітня.
13. Див.: Весільна збірка на Рідну Школу // Мета. - 1936. - 14 червня.
14. Ясінчук Л. Фінансові потреби Р.Ш. та внутрішня позичка / Л. Ясінчук // Рідна школа. - 1934. - 1 березня. - С. 49-52.
15. Центральний державний історичний архів у м. Львові. - Ф. 206. Українське педагогічне товариство "Рідна школа", оп. 1, спр. 280, 112 арк.
16. Рідна школа і духовенство // Нива. - 1928. - жовтень. - С. 342.

17. Жертовність. Грошові джерела "Рідної школи". Коляда // Рідна школа. - 1937. - 20 грудня. - С. 368.
 18. Християнський інтернат для української студіюючої молоді // Мета. - 1937. - 3 жовтня.
 19. Виховно-науковий сирітський інститут у Львові // Нива. - 1932. - Жовтень. - С. 373.
 20. Загальні збори Товариства ім. св. Андрея // Мета. - 1936. - 1 березня.

21. Поможіть безробітним й убогим. Пастирський лист всього нашого єпископату в Галичині // Нова зоря. - 1931. - 13 грудня.
 22. Katolicyzm // Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za IV kwartał 1931 r. - Warszawa, 1931. - S. 125-129.
 23. Z działalności Tow. "Narodna Licznica" // Sprawy Narodowościowe. - 1938. - № 3.

I. Ннур

PARTICIPATION GREEK CATHOLIC CLERGY IN SOCIAL PROTECTION OF UKRAINIAN POPULATION EASTERN GALICIA (ACCORDING TO GALICIAN PRESS 20 - 30th XX)

In the article on the basis of analysis of materials of the Galician press 20 - 30th XX w. are set role of the Greek Catholic clergy in the process of social protection of Ukrainian population of East Galicia.

Key words: Greek Catholic clergy, East Galicia, intermilitary period, social protection, periodical press.

© I. Гнур

Надійшла до редакції 27.06.2011

УДК 94(477.8)

НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРИКАРПАТТЯ: ДОСЯГНЕННЯ І ПРОБЛЕМИ (1965-1970-ті рр.)

СВІТЛАНА ДАВИДОВИЧ,

старший викладач кафедри політології, соціології і права

Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне

У статті розкрито діяльність численних союзних науково-дослідних установ, проектно-конструкторських інститутів, філій, лабораторій, станцій, історію створення вищого технічного навчального закладу - Інституту нафти і газу та їх внесок в історію розвитку економіки та науки Івано-Франківщини.

Ключові слова: Івано-Франківська область, нафтова і газова промисловість, хімічна промисловість, сільське господарство, наукові установи.

Постановка проблеми. Створений на Прикарпатті у два повоєнні десятиліття науково-технічний потенціал був спроможний вирішувати найактуальніші питання розвитку промисловості й сільсько-го господарства. Основні його ресурси були спрямовані на вирішення проблем нафтової, газової, хімічної, енергетичної, верстатобудівної та приладобудівної галузей промисловості. Високими темпами розвивалися традиційні галузі - лісова і деревообробна, легка і харчова, а також сільське господарство. Розвиток господарського комплексу Івано-Франківської області потребував подальшої технічної модернізації, розробки й впровадження нових технологій у виробництво, наукової організації праці та управління. Проблема прискорення науково-технічного прогресу загострилася в другій половині 60-х років ХХ ст. Неупереджене дослідження розвитку науково-технічного потенціалу Івано-Франківщини на засадах сучасної методології покликане відтворити

дійсну історичну картину та сформулювати науково-обґрунтовані висновки.

Науково-технічний потенціал включає кадри, матеріально-технічну базу, інформаційну систему та організаційно-управлінську складову. Мережа науково-дослідних, конструкторських, проектних інститутів, а також дослідних підрозділів вищих навчальних закладів виступає головною структурною компонентою, що функціонує з метою виробництва, розповсюдження й впровадження в практику наукових знань, реалізації науково-технічної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток науково-технічного потенціалу Української РСР і, зокрема, Івано-Франківської області знайшов певне відображення в працях В. Барана [1], М. Бернацького [2], Ю. Войцехівського [3], Н. Жулканич [4], О. Каденюка [5], О. Малярчука [6], А. Саржана [7] та багатьох інших вітчизняних науковців. Вересневий (1965 р.) пленум ЦК КПРС сформулював за-

№ 5 (112) липень-серпень 2011 р.